

Doris

Nr 19 2011

FRÅN HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

Carina Karlsson, Klockrikestipendiat, Se sid. 3

Välkommen att bo i Nebbeboda skola i Blekinge

I skolan "föddes Nobelpriset" under Staafs ledning. Harry Martinson älskade "sin" skola. De andra gick hem från skolan, jag gick bort från skolan skriver Harry! Nu kan du hyra in dig i denna märkliga byggnad – för en dag, en natt eller en semester i lärarbostaden, för ett kalas i skolsalen eller

för lägerdagar med skolan. Kontakta oss för bokning:

Bengt Bejmar (0454 46453) eller Johnny Karlsson (0454 91542).

Genom att använda skolan hjälper du till att bevara den!

Om du inte har tillfälle att hyra den stora lägenheten eller skolsalen, kan du ändå bidra till skolans fortlevnad – gör en donation! Om du plitar på ett testamente – hedra Harry Martinson och den svenska skolan!

Kontakta personerna ovan!

Martinsonvänner!

Nässelfrossa 2011 är på gång

Flera Martinson-program kommer att erbjudas. Inslag om Aniaya och jorden, vandring i Martinsons barndomsmarker, en levande blomsteräng, Idas torn m m. Bland gästerna finns Martin Bagge och Harriet och Eva Martinson.

Reservera veckan efter midsommar (26 juni - 3 juli) för spännande kulturupplevelser i Olofströmsbygden!

Se www.nasselfrossa.se för mer information och bokning.

Omslagsbilden:

Klockrikestipendiet till Harry Martinsons minne för år 2011

har tilldelats **Carina Karlsson** - åländsk poet och författare -

”för ett mångsidigt författarskap i Harry Martinsons anda, som berör och från olika sammanhang öppnar frågeställningar med reflektion över nuets ansvar för natur, hav, miljö och mänsklig utsatthet.”

Klockrikestipendiet - som delas ut fr o m 2009, då Li Li var den förste mottagaren av stipendiet - är på 20 000 kr och skall enligt statuterna delas ut till en författare, översättare eller skribent, som verkar i Harry Martinsons anda. 2011 års stipendium överlämnas jämte diplom i samband med Harry Martinson-sällskapets årshögtid 6-8 maj 2011 på Brunnsviks folkhögskola, Ludvika.

Böcker av CARINA KARLSSON

Lisbeta, Per Skarps hustru, lyrik, 1996, eget förlag

Blått avlägset nära, diktsvit, tillsammans med konstnären Kjell Ekström på hans förlag, 2000

Ären ligger i drivor, dikter, tillsammans med grafikern Mari Stefansdotter, PQR-kultur, 2002

Kase, lyrik, Schildts, 2002

Stjärnorna har stuckit hål på himlen - berättelser och betraktelser i urval 1987-2005, PQR-kultur, 2005

Svarta klasar, lyrik, Schildts, 2006

Övrigt av CARINA KARLSSON

Sunds bibliotek 80 år, Biblioteks- och kulturnämnden i Sund, 2002

Hundra år i hästvåg, fakta, Ålands Hästavelsförening, 2009

Bidrag av CARINA KARLSSON

I väntan på solen, Tidningen Må Bra:s skrivtävling, vinnande bidrag 1986
Ett hav för framtiden – ÖSTERSJÖFONDEN 20 ÅR, Östersjöfonden 2009

Förutom nyare dikter på Carina Karlssons blogg finns lyrik av henne i bl a

SANCT OLOF – Årsbok för kyrka och kultur på Åland: *Trettondagsafton år 2000*, *Förbi, 2000*, *Mikaeli, 2000*, *Fadervik, 2004* (tonsatt av Knut Grüssner), *Marskogen, 2004* (tonsatt av Knut Grüssner), *En fråga, 2004* (illustrerad av Juha Pykäläinen) och *Mirakelvattnet, 2010*

Översättningar

Into the Blue, Poems from Åland by Carina Karlsson
Translated by Robin Young, Wakefield: IsPress, 2002

Ice Floe var ursprungligen en internationell poesitidskrift, som utkom med två volymer per år under åren 2000-2006. Carina Karlsson medverkade i några nummer av tidskriften. År 2010 har tidskriften istället blivit en årligen utkommande bok med poesi från norra halvklotet. Förlag: University of Alaska Press. I den aktuella utgåvan *Ice Floe 2010* medverkar Carina Karlsson med en dikt i svensk och engelsk version (egen översättning): *Vi vaknade som vanligt av att den unge bonden på Nästgårds drog förbi i sin traktor.*

Bland övriga bidrag i poesiårsboken *Ice Floe New & Selected Poems 2010*, finns Harry Martinsons dikt *Anni* (ur *Nomad*, 1931) tillsammans med alster av andra poeter från så skilda länder som Alaska, Kanada, Island, Norge, Finland och Ryssland.

Ur *Åren ligger i drivor*, en poetisk krönika från Carina Karlssons hembygd på Åland, Norra Sund, där det rika kulturlandskapet öppnas mot existentiella frågeställningar i dagtecknade stämningsbilder citerar vi här Carinas dikt ”6 maj” (Harry Martinsons födelsedag). Just denna dag inleds 2011 års Majdagar på Brunnsviks folkhögskola (se mittuppslaget i detta nummer av Doris).

6 maj
Det är sedan dagen
har lutat sina verktyg
mot det raka berget
Träden stiger
ur skuggorna, går
ända fram till skogens kant
och stannar just här
Kvällen
vecklar ut sina gråa kronblad
och blommor i nattens första dröm

Välkommen till Årshögtid på Brunnsviks folkhögskola 6-8 maj 2011.

Rune Liljenrud

Ann-Marie Vinde, som förra året gav ut en prisad översättning av sextio Emily Dickinson-dikter (Min flod flyter mot dig, Bokverkets förlag) gör här en jämförelse mellan sju olika översättningar av en känd passus i Harry Martinsons Nässlorna blomma. En artikel på engelska om Nässlorna blomma av Vinde finns att läsa på vår hemsida www.harrymartinson.org

Konung över tje-ljudet och prins av äng-ljudet

För sockenbarnet Martin Tomasson, huvudpersonen i Harry Martinsons *Nässlorna blomma* är skolan en tillflyktsort, ett underbart ställe, där han inte behöver träla. I avsnittet som börjar med att skollärare Stav säger: ”Vanan är halva naturen, barn” får vi ta del av Martins välbefinnande när han en hel timme får ägna sig åt något så enkelt som rättstavning. Han är lycklig, i sitt esse, suverän, ”konung över tje-ljudet och prins av äng-ljudet”. Pennan är hans spira, när Stav diktar:

”Det vackra tjället där borta, där tjuren går tjudrad och hunden tjuer vid grinden, har ett tjugande läge vid den vackra tjärnen. Stället äges av den tjocka karlen med hötjugan i handen. Han bränner tjära och förtjänar därav mera än en tjuvskytt som skjuter tjädrar i tjogetals.”

Han känner sig privilegierad, som ”en Rockefeller i tje-ljudet. Ja, såsom en höna, vilken gladeligen utkläcker tje-ljudets vackra tjugande kycklingar, så att de kärvtänligt käcka kunna tjattra sina gula toner på gången. Jag kan jag! Det här är ju rena tjolitta-ljudet. Men tjuvtittarna tjuvtitta. De kasta för tillfället så kära ögon över den kära Martins axel. De ha redan tjogetals med fel. Nu ha de kommit till *tjuvskytt* men baxnat. Nu luta de sig fram och tänka tjuva det för Martin.”

Det kamraterna vill åt är ”de feta, präktiga tje, han fäster på papperet”. Efter lektionen blir det sedvanligt slagsmål på skolgården. Det övervakas av tre ”rättskrivningsprinsessor”, som från skoltrappan oberörda och föraktfulla ser ned på ”den sig i gruset vältrande tje-ljudspöbeln.”

Översättare av *Nässlorna blomma* har hanterat denna tids- och språk-bundna aktivitet på olika sätt.

Lättast har översättaren till norska (bokmål), Andreas Eriksen, haft det. I hans översättning, från 1941, diktar Stav: ”Ved tjernet ligger en nytjæret båt. Litt bortenfor går en kjempestor hest og noen killinger i tjør. De eies av en oppkjøper som er kjevhendt. Alle som kjenner ham sier han er en kjernekar og like kjapp med den venstre som vi med den høyre.”

Martin är ”konge over tj-lyden og prins av kj-lyden” och ”en Rockefeller i kj-lyd.” Det kamraterna suktar efter är ”de fete fine kj'ene han fester på papiret” och på rasten kan flickorna titta på ”tj-lydspöbelen som velter seg i sølen”.

Varför Eriksen talar om ”tj-lyden” är oklart. Ett tje-ljud finns både i

svenskan och norskan och stavas i båda med *k*, *kj* eller *tj*, främst beroende på vilken typ av vokal som följer. I norskan kallas ljudet ”kj-lyden”, därför att skrivningen med *kj* är långt vanligare än den med *tj*, som ju också står för [tj], som i ’tjene’. Eriksen har fått med alla tre skrivsätten och överträffar därmed originalet, som i diktamen bara har exempel med *tj*. I stycket om Martin, ”en Rockefeller i tje-ljud”, har Martinson också exempel på stavning med *k*, men inga med *kj*. Man kan ju undra varför inte *kjortel*, *kjol*, och *dalkjusa* får vara med när *tjäll* får det.

I **danska** och **isländska** finns inte något tje-ljud och översättarna Kjeld Elfelt och Karl Ísfeld har valt att inte försöka hitta någon dansk eller isländsk stavningsövning som skulle kunna ersätta originalets.

I den danska översättningen, som är från 1937, är diktamen och allt som direkt rör tje-ljudets stavning överhoppat. Kvar är allmänna formuleringar: ”de fede, skønne Lyde, han fæster til Papiret” och ”den Bogstavspöbel, der vælter sig i Gruset”.

I den isländska översättningen, från 1958, är Martin ”konungur tje-hljóðsins og prins öng-hljóðsins”, de ”feit, falleg tje-hlóðin, sem han festir á pappírinn” átrávarða, men i avsnittets sista rad vältrar sig ett ospecificerat bokstavspack, ”bókstafsskriflín” i ”mölinni”. Ísfeld talar alltså om tje-ljud, men också om ”öng”-ljud, som inte är svenskans äng-ljud utan beteckningen på frikativa konsonanter (*öng*: ’trång’). Isländskan har två sådana ljud, men inte det frikativa tje-ljudet. Kanske utgick Ísfeld från att isländska läsare vet vad som menas med ett svenskt, eller kanske norskt, tje-ljud och tillät sig därför att använda begreppet.

I likhet med översättaren till norska återger översättarna till **engelska**, **tyska** och **franska** passusen med hjälp av en diktamen av text som innehåller ljud som anses svåra att stava i deras språk.

Nässlorna blomma kom ut på brittisk **engelska** så tidigt som 1936, i översättning av Naomi Walford. Hon använder allmänna ordalag när hon kallar Martin ”a Rockefeller of spelling”, hans tje-ljudstavning, som kamraterna försöker spana in, för ”the fine fat spelling he puts on paper” och tje-ljudspöbeln på slutet ”the spelling-rabble rolling in the dirt”. Däremot är hon specifik när hon kallar Martin ”king of the ee-sounds and prince of the gh-sounds” och i diktamenstexten, där hon stöder sig på två gamla rättstavningsövningar, som fortfarande används för att lära elever att finna vägen genom den engelska skriftbildens snårskog:

”After ploughing the peasant leans against a screen of green leaves, and does not grieve though he has a cough. He has beans in his sieve to eat with his tough meat, and receives with pleasure and relief the beams of the sun through the boughs.” (: Sedan han plöjt, lutar sig bonden mot en mur av gröna blad och sörjer inte, fast han har hosta. Han har bönor i sitt såll att äta tillsammans med sitt sega kött och tar med nöje och lättnad emot solens strålar genom grenarna.)

Det är bara det att det inte finns några ”gh-sounds” och det är tveksamt vad Walford menar med ”the ee-sounds”. Som det ser ut, är det i hennes

diktamen både stavningar för det långa i-ljudet [i:], det som brukar kallas ”the FLEECE vowel”, d.v.s. *ea* i *leans*, *leaves*, *beans*, *eat*, *meat*, *beams*, *ee* i *screen*, *green*, *ei* i *receives* och *ie* i *grieve*, *relief*, och de ljud som digraferna *ea* och *ie* därutöver representerar. I *pleasant* och *pleasure* står *ea* ju för [e], inte [i:], och *sieve* står *ie* för [ɪ], inte [i:].

Med ”the gh-sounds” verkar Walford mena de ljud (totalt nio) som bokstavskombinationen *ough* kan representera. Av dem har hon med sex: [aʊ] i *ploughing*, *boughs*; [əʊ] i *though*; [ɔ] i *cough*; [ʌ] i *tough*; [u:] i *through*. Med [ɔ:] i *thoughts* i stycket om Martin som ”a Rockefeller of spelling” blir det sju. (De enda som saknas är de obetonade [ə] i *thorough*, *borough* och [ʌp] i *hiccup* (alternativ stavning av *hiccup*)).

Klaus Möllmanns **tyska** översättning kom 1967, långt innan förslaget till stavningsreformen lades fram. Hans stavningsövning gäller f-ljudet och ai-ljudet: ”Martin herrscht als Köning über den f-laut und ist Prinz vom ei-laut”, är ”ein Rockefeller im f-laut”. Den dikterade texten, som är särskilt lämplig för nordtyskar, som inte skiljer på [f] och [pf], lyder:

”Der feine weiße Weiler dort in der Ferne, wo der Stier nahe den Holzpfählen angepflockt ist, der Hund an der Pforte bellt und die Pferde weiden, hat an dem Feldrain neben dem Eichenhain eine phantastische Lage. Eigentümer ist der feiste, phlegmatische Maisbauer, der mit seinem Getreide, indem er weidlich um die Preise feilscht, bei weitem reicher wird als der Waidmann, der in ehrlicher Weise in Wald und Heide sein Waidwerk betreibt, Fasanen und andere Vögel einfängt und sie für ein paar Pfifferlinge an Marktweiber verkauft.” (: Den fina, vita gården där borta, där tjuren är tjudrad vid träpälarna, hunden skäller vid porten och hästarna betar, har ett fantastiskt läge på åkerrennen vid ekhagen. Ägare är den fete, flegmatiska majsbonden, som med sin spannmål, varvid han flitigt köpslår om priset, blir långt rikare än jägaren som på årligt sätt bedriver sin jakt i skogen och på heden, fångar fasaner och andra fåglar och säljer dem till torggummorna för en spottstyver.)

Att Möllmann har med så få ord där [f] stavas med v, så många där [v] stavas med w, och inte något där [v] stavas med *v* (som i *Verb*, *Violine*, *Kurve*) är lite förvånande.

I den **franska** versionen, som kom först 1978 och som C.G. Bjurström och Jean Queval samarbetade om, är det stavningar av [o]-ljudet som tränas i diktamen:

”Un beau château se dresse en haut de la côte. Dans l’enclos, un taureau est attaché à un poteau. Un garçon portant un seau franchit d’un saut le ruisseau. Il est bien sot de traverser la rivière pour chercher de l’eau.” (: Ett vackert slott reser sig överst i backen. I inhägnaden tjudras en tjur vid en påle. En pojke som bär på en hink tar sig över bäcken med ett skutt. Han är bra dum som går över ån för att hämta vatten.)

Stycket om Martin som en Rockefeller i tje-ljud är överhoppat och som i de danska, isländska och engelska versionerna är resten allmänt hållet: Martin ”règne sur l’orthographe” (Martin behärskar rättstavningsläran)

och de ord han försöker dölja för de andra är 'snyggt uppställda, rätt stavade'. Tje-ljudspöbeln är 'rättstavningspöbeln'.

Översättningen till **spanska**, som kom 1976, är den som mest skiljer sig från de övriga. Översättaren har det svenskklingande namnet Ann-Christine Lundin. Hon är den enda som har översatt Martinsons rättstavningstexter. I gengäld har hon fotnoter längst ner på sidan, något som svenska förlag sällan tillåter. Så här ser diktamen ut:

”El pantano bonito allí lejos, donde el toro está trabado y el perro aúlla junto a la puerta enrejada, está situado maravillosamente al lado del hermoso y pequeño lago del bosque. El dueño del lugar es el hombre gordo con la horca grande en su mano. Está quemando alquitrán, ganando con eso más que un cazador furtivo, que está cazando urogallos por veintenas” (1). (: Det vackra kärret där borta, där tjuren står tjudrad och hunden skäller vid den gallerförsedda dörren, är fantastiskt beläget vid den vackra lilla skogssjön. Ägare till stället är den tjocke mannen med den stora högaffeln i handen. Han bränner tjära och tjänar på det mer än en tjuvskytt som jagar tjädrar i tjojtals.)

Fotnoten säger helt korrekt ”Ejercicio en las plabras que, en sueco, contienen las letras tj”. (: Övning på ord som, på svenska, innehåller bokstäverna tj.) Den som hör till stycket om Martin som en Rockefeller i tje-ljud lyder: ”Varias frases conteniendo palabras con los sonidos tj y k.” (: Diverse meningar som innehåller ord med ljuden tj och k.), fast det rör sig om ord med tje-ljudet stavat tj eller k. K-ljudet är inte alls inblandat.

Till sist överlåter jag åt läsarna att fundera på vilket slags lösning ni skulle föredra i ett fall som det här, när något för vilket det inte finns någon direkt motsvarighet i målspråket, något språkspecifikt, skildras. Skulle ni utelämnat svårigheterna, och generalisera, som de danska och isländska översättarna har gjort, välja exempel som är relevanta för målspråket, och bitvis generalisera, som de engelska, tyska och franska översättarna, eller, som översättaren till spanska, översätta originaltexten och bifoga förklarande fotnoter?

Ann-Marie Vinde

Artikeln är en lätt modifierad version av en som publicerades i *Med andra ord*, Översättarcentrums medlemstidskrift, nr 34, i mars 2003

Kenneth White och Harry Martinson

Som den läsande nomad jag är – att kalla mig för världsnomad vore litet övermaga – så samlar jag på mig alla böcker jag kan hitta om kringvandrande folk och individer. Dels för min egen personliga skull, som inspiration att leva och skriva, men också för att jag är ledamot av en jury i Frankrike som varje år delar ut ett pris på cirka femtio tusen till den som har skrivit årets mest tänkvärda, poetiska och drömmunderblåsande reselitteratur.

En av de resande författare som jag länge hade haft på min läslista var den skotske frankofonen Kenneth White, som i likhet med mig själv både lever och skriver i sitt hemland och i Frankrike. Liksom jag själv skriver White också både på sitt modersmål och på franska. Liksom jag själv har han intervjuats av legenden Bernard Pivot i programmet ”Double Je”, där Pivot tog emot utländska konstnärer, diplomater, musiker och författare som hade en nära anknytning till Frankrike. Liksom jag själv har White tilldelats ”Prix Médicis Étranger” för årets bästa utländska roman i Frankrike. Slutligen råkar han publicera de flesta av sina böcker på samma förlag som jag i Frankrike, nämligen Grasset. Med så många beröringspunkter var det med andra ord inte så underligt att min nyfikenhet var väckt. Men det var först i somras som jag föll över en av Whites böcker, *L'esprit nomade*, en essä om nomadens själ, som kom ut första gången redan 1986 (Grasset), men som just hade givits ut i en ny pocketutgåva (*Le livre de poche*, 2008). Jag vill inte påstå att jag blev direkt förvånad när Harry Martinsons namn dök upp redan i förordet; det var väl bara vad man hade kunnat förvänta med tanke på allt annat som White och jag tycks ha gemensamt, åtminstone vid en första blick. Däremot är det alltid en källa till tillfredsställelse att kunna meddela att Martinson ännu en gång lämnat spår efter sig.

White konstaterar redan från början att hans läsare förmodligen aldrig har hört talas om Martinson, lika litet som om Hugh MacDiarmid eller Charles Olson som han nämner i samma andetag. Men att resa, tycks White mena, är också att gå på upptäcksfärd i litteraturen utanför vallfartsvägarna.

Vad är det då hos Martinson som har slagit an en sträng hos White? Det är naturligtvis Martinsons tankar om *världsnomaden, den överintellektuelle, sunde nomaden* som White förenklar till den ”intellektuelle nomaden”. Begreppets ursprung spårar White till Oswald Spengler (även om White kanske borde påpekat att Martinson inte tror på Spenglers undergångsprofetior), men utöver Martinson finner han det också hos så olikartade författare som Henry Miller, Ralph Waldo Emerson, Henry Thoreau, Victor Segalen och Jack Kerouac. White själv har bara läst ett verk av Martinson, nämligen *Resor utan mål*, i en utgåva från 1974 på förlaget Stock, en av de få titlar av Martinson som intill ganska nyligen fanns tillgängliga på franska.

Någon längre utläggning om Martinson finner vi inte i Whites *L'esprit nomade*, men det är inte svårt att se att *Resor utan mål* ligger som en klangbotten under Whites utläggning om nomaden som framtidens människa. Det är inte heller någon djärv gissning att White skulle skriva under på Martinsons förutsägelse i *Resor utan mål* att "utvecklingens slutmål kommer att bli den andligt och motionellt universale individen." Men så här skriver White om Martinson:

Martinson föddes i Jämshög (Sverige), 1904. År 1932, efter att ha tillbringat år med att färdas över världen som skeppsgosse på ett handelsfartyg, som matros på diverse rosthögar och som kringvandrande luffare på diverse stränder, publicerar han *Resor utan mål* där han beskriver en färdväg som går från Kongo till Montevideo via Gand, Reykavik, Buenos Aires, Mississippi, Bahia...

Reseskildring? *Travelogue* som det så andefattigt heter på engelska? Mycket mer än så.

I huvudet på denne passionerade autodidakt pågår något annat än bara önskan att förflytta sig, den rena äventyrlustan:

"Troligen skall väl mänskligheten, trött på det staketinhägnade jäktets tomhet, en gång rent evolutionärt övergå till ett mera levande relationsliv; få en ny, fruktbar och frigjord inställning till hela sin jord och bli vad evolutionen kanske innerst ägnat och ämnat: en förvaltare och befordrare av arterna, en geosof." (*Resor utan mål*)

Även om Martinson har läst på sin Spengler om kulturernas morfologi och Västerlandets död, så fortsätter han, precis som Miller, att tro på den "levande dynamiken". För Martinson utgör de nuvarande civilisationerna bara etapper på den väg som kommer att leda fram till mänsklighetens fulländade människotyp: "den universelle nomaden", den "sunde och överintellektuelle nomaden". För Martinson borde det tjugonde seklet i första hand vara "ett sekel av evolutionär psykobiologisk skapelse av hittills oanad natur." Vi går alltså från det sociokulturella till det psykobiologiska och i sin tur till det psykokosmiska. Men för att nå fram till den tänkande och resande universella individen så krävs ett avsevärt arbete, ett arbete som Martinson beskriver på följande sätt:

"Det fordras många, många år av tålig pedagogik under träduset vid tusen friluftsskolor. Många, många år av analytisk forskning och självkänedom. Många, många år av oförtröttligt arbete på nomadlivets införande: kommunikationernas stora världsuppgift."

Martinson står här mycket närmare Frobenius än Spengler. Bruket av ordet "pedagogik" som kan förväna när man talar om den universella nomadismen härrör förmodligen direkt från begreppet *paideuma* som man finner hos författaren till *Civilisationernas öde*.

Därmed lämnar White Martinson för att söka nomadens själ hos en rad andra mer eller mindre betydande, mer eller mindre kända, författare och tänkare. Här möter man i en ganska salig blandning poeter som Hugh MacDiarmid, Robert Graves och Arthur Rimbaud, en vetenskaps- och poetikteoretiker som Gaston Bachelard, filosofer som Edmond Husserl och Martin Heidegger, en fri ande som John Cowper Powys eller en myt-forskare som Mircea Eliade. För de rotlösa på drift, fysiskt och intellektuellt, är Whites essä gränsöverskridande och upplivande läsning. För dem, de flesta, som är fångade bakom det "staketinhägnade jäktets tomhet" skulle jag gissa att boken framstår som en osammanhängande och mållös uppvisning i retorisk spekulation. Det unnar jag dem gärna. Det kan inte vara så underhållande att som hamnvakten i Middlesbrough ha huvudet fullt av common sense: "Fyra och fyra är åtta. Och ull växer på får, ej på träd. I Nordsjön finns vatten." (*Kap farväl!*)

Björn Larsson

Björn Larsson har tidigare hyllat HM i sin essä "Från Vredens Kap till Jordens Ände". Han har också översatt Aniara till franska i samarbete med Philippe Bouquet. Hösten 2010 utkom romanen Döda poeter skriver inte kriminalromaner, där Martinsons dikt spelar en framträdande roll.

Att översätta Martinson är ett äventyr

Kjell Espmark avslutar sin bok *Harry Martinson Mästaren* (Norstedts 2005) med att önska en internationell lansering av Martinsons starkaste dikter som en primär angelägenhet och tillägger "I sina lyckligaste ögonblick tillhör lyrikern Harry Martinson världslitteraturen".

Denna önskan blev efter 5 år verklighet, då jag i samarbete med Kjell Espmark, Staffan Söderblom och Johan Lundberg kunde lotsa projektet i hamn. Att väcka intresse för och översätta "gamla" författare kan vara en svår uppgift och det är än svårare med lyrik. Med Kjells och Staffans erfarenheter blev det lätt att nå en mycket väl kvalificerad översättare, Robin Fulton. Projektet fick efter intensiva kontakter en finansiell bas genom Marianne och Marcus Wallenberg-fonden. Men den största stötestenen blev att hitta ett förlag i England. Det blev till slut Bloodaxe Books, som till bokmässan 2010 i Göteborg kunde presentera en omvitnat vacker bok, som också blev Sällskapetets medlemsbok detta år, *Chickweed Wintergreen – Selected Poems*.

Robin Fulton berättar nedan ("Hits and Misses") om äventyret att översätta Martinsons lyrik. Han nämner bl a att Poetry Book Society rekommenderat boken till sina medlemmar och välkomnat att Martinson, som en av 1900-talets stora skandinaviska poeter, nu finns tillgänglig i England.

Några väl kända dikter återges i *Chickweed Wintergreen* tillsammans med den svenska originaltexten. Önskemål har framförts att boken i sin helhet skulle varit tvåspråkig. Men man glömmar då att den är avsedd för en internationell läsekrets, förlagets synpunkter rörande bokens omfattning m m.

Vi kan glädja oss åt flera positiva omdömen i svensk press. Erik Bergqvist anmäler boken i SvD den 18 december och skriver: "En bit in i boken glömmar jag plötsligt vem jag läser och tänker: Det här borde översättas till svenska. Fultons tolkningar är pincettiskt varsamma, med martinonskt öra för ordens särprägel... Man tänker också att Martinsons på många vis linneanska kynne – naturen betraktad inte som idé utan som särdrag och spektrum – är något brittiska läsare kan förstå sig på."

Sundsvalls tidning tar följande dag in en recension av Curt Bladh under rubriken "Martinsons särpräglade naturpoesi får nytt liv på engelska." Bladh ger Fulton beröm och skriver att Fulton som en framstående poet själv "har uppenbar känsla för det särpräglade med Martinsons diktning" och avslutar med att "projektet är en liten kulturgärning". *Axess Magasin* har i sitt första nummer, februari 2011, en anmälan som slutar med följande omdöme: "Fultons översättningar gör inte bara rättvisa åt Martinsons originalitet och storhet utan visar också fram en linje i författarskapet som förtjänar att lyftas fram i framtida Martinson-forskning".

Vid bokmässan i Göteborg diskuterade Fulton, Espmark och Söderblom översättandets svårigheter med särskild bäring på Harry Martinson. Vi hoppas att vid lämpligt tillfälle senare få möjlighet att även i Stockholm arrangera ett liknande seminarium. Det är också angeläget att i samarbete med förlaget söka efter möjligheter att nå amerikanska läsare. En nyutgivning av Stephen Klass' och Leif Sjöbergs Aniara-översättning kan då bli aktuell.

Göran Bäckstrand

Hits and Misses

Kjell Espmark phoned me and asked, on behalf of himself, Göran Bäckstrand, Johan Lundberg and Staffan Söderblom, if I would be willing to translate a good-sized selection of Martinson's poetry. The one half of my brain said "No," the other half said "Perhaps," and my mouth said "Yes." With the help of my four supporters the book in due course emerged from Bloodaxe (Newcastle, U.K.) and was launched at the Göteborg Book Fair in September 2010. Before I left for the Fair I came across an article I wrote for *Poetry Wales* in 1976 where I suggested that Martinson's poetry owes so much to his handling of the Swedish language that perhaps "most of his work must remain in Swedish." Rather blunt, or pessimistic, no doubt, but from an ideal point of view not altogether unreasonable.

Since then I have accumulated, bit by bit, book-length selections of the poetry of Werner Aspenström, Kjell Espmark, Lennart Sjögren, Östen Sjöstrand, Tomas Tranströmer, and the Norwegian Olav H Hauge (and smaller selections of half a dozen more) and I still feel tentative about the process; it would be rash not to. An original poem as completed by the poet, or abandoned when the poet dies and can no longer tamper with it, is in a sense fixed: we know what it is. But a translation of a poem can never have this certainty.

Most of the time poetry translation is a slippery activity, open-ended, never-ending, no-man's-landish. It may be that the best of Martinson's work does defy translation, but then we can say that about the best work of most poets and I don't see that Martinson is much of an exception. Like many good poets, he was uneven, not only from poem to poem but also within poems, and now and then I was faced by a line which made me ask "Is this a glint of genius or just a hit-or-miss that was more of a miss than a hit?" The poetry translator has to learn to live with a sense of frustration, even of exasperation, and is tempted occasionally to say something like "OK if you want to read Borges, learn Spanish! Why not?"

The very term "poetry translation" covers a wide range of activities. At one extreme we have the prose crib, intended to help us understand a foreign text. The prose crib may be unlovely but is useful. At the other extreme we have the imitation, where the foreign poem is simply raw material for the inventiveness of the imitator, the focus of attention being on the imitator and not on the poet. Such adaptations, often adding to or subtracting from the original text, often altering the whole manner of it, may at times be lovely but are never useful as guides to the original works.

People still read Dryden's Vergil not for the sake of Vergil but for the sake of Dryden. And Lowell's reworkings of Montale tell us a lot about Lowell and nothing about Montale because a reader who doesn't read Italian can't tell what comes from Montale and what comes from Lowell. Of course there is a sense in which everything we write rests on an intricate labyrinth of subtexts (and this fertile subsoil often contains "bad" translations!) but that is another and weighty matter.

The reasonable and to me only possible middle way is one which respects the original poet and tries to give the reader a tolerable reflection of the text. At the very least, some form of literal translation (a term currently and unjustly despised) must form the basis of even the most imaginative recreation. I can think of no better model of this kind of translator than the late Michael Hamburger, whose self-effacing versions of a huge variety of German poets into English combine a detailed knowledge of German with a high level of skill in handling English. We take it for granted that translators can read the foreign texts, but it is just as important, perhaps even more important, that translators are skilled manipulators of their own native languages.

A word about the title, *Chickweed Wintergreen*. Whether or not Martinson himself would have chosen such a title for a selection of his poems is beside the point. (At least he might have approved of my effort to get the plant name right.) My (or "our") book, along with its title, is not for Swedes but for English-language readers. A title must catch attention. If possible it should hint at some essential quality of the translated poet's work. This book was The Poetry Book Society's autumn 2010 "Recommended Translation" and the citation quotes from the title poem -

The determination of the fragile
is no less than that of the oak.

And adds that these lines "could serve as a description of his own poetry, or be the secret motto that sustained him."

Robin Fulton

Du, broder ifrån samma land

Under trettioalet vistades som bekant Moa och Harry Martinson i Ösmo, ett stycke söder om Stockholm. Det gav dem naturligtvis möjlighet att bl. a. träffa författarkolleger i huvudstaden. En av träffpunkterna var Café Cosmopolite beläget vid Vasagatan. I Cosmopolitkretsen fanns bl.a. Erik Askklund, Nils Ferlin, Ivar Lo-Johansson, Johannes Gillby och Uno Eng.

Till dem sällades ibland Ragnar Jändel som i sin relativa isolering i Ölme i Värmland tydligen ganska ofta reste till Stockholm, dit han f. ö. flyttade för gott 1937.

Sin 40-årsdag, alltså 1935, firade Jändel tydligen på Cosmopolite. I varje fall skrev Harry Martinson där en hyllningsdikt till sin blekingska landsman. Uno Eng berättar:
"Jag såg Harry Martinson vid ett bord och bad honom skriva några ord till landsmannen från Blekinge på ett tillhandahållet papper. Jo, han skulle fundera. Efter en stund hade Martinson skrivit en dikt:

Du, broder ifrån samma land,
konvaljblad, björnbärsstigar.
I själens barfotstid du kände där
all kaprifolium vid havet,
hör minnet där!
Hör! själva daggen sjöng
med klockor:
din sång blev saft och dagg, av gräset själv du gav.
Så vandra dit ännu en gång,
ditt vemod äger lummighet
och sorgen dock är nära gräset, marken
dina tårars bo.
Djupt i var kalk i gräset där, längs hav och skär
vibrerar sanningen om glädjens Gud.

En tillfällighetsdikt. Javisst! Men i sanning en lysande sådan. I vilken Martinson lyckats fånga essensen i det väna, mot havet vända blekingska landskapets själ. Och inlemmat Jändel i detta landskap.

Jag kan inte säkert påminna mig om denna dikt finns med i någon av Martinsons utgåvor.

Åke Åkesson

PROGRAM

Harry Martinson-sällskapets årshögtid på Brunnsviks folkhögskola 6-8 maj 2011

Fredagen den 6 maj 2011

Öppet hus med kaffeservering på Brunnsviks folkhögskola från kl. 18.30
Kvällsmörgås framställd.

- 19.15 Brunnsvik folkhögskolas rektor Per-Ola Jansson välkomnar till Sveriges äldsta rörelsefolkhögskola och tillika arbetarrörelsens första. **Dan Andersson** (1888-1920), elev på Brunnsviks folkhögskola 1914-15, presenteras av Björn Jadling, som fick Dan Andersson-priset 2009.
Ragnar Jändel (1895-1939), elev på Brunnsviks folkhögskola 1915-17, presenteras av Åke Åkesson, författare till "Hjärtat och facklan - Ragnar Jändels liv och diktning".
Nils Parling (1914-2002), som fick Dan Andersson-priset 1966 och 1976, presenteras av Ulf Redmo, medförfattare till "Nils Parling – de förtrycktas röst".

Lördagen den 7 maj

- 7.30 Frukost på Brunnsviks folkhögskola
8.30 Välkomsthälsning av Harry Martinson-sällskapets ordförande Åke Widfeldt. **Olle Svensson** (1904-1972), som fick Dan Andersson-priset 1964, presenteras av Björn Hedén, Dan Andersson Sällskapets sekreterare.
9.30 Harry Martinson-sällskapets årsmöte. Kaffe
10.30 Utdelning av Klockrikestipendiet till Harry Martinsons minne. Disa Lundgren, stipendiejuryns vice ordförande, presenterar 2011 års Klockrike-stipendiat, Carina Karlsson – Äländsk poet och författare – som därefter har ordet.
12.00 Lunch
13.00 "Quo Vadis" Göran Greider och Johan Lundberg svarar för ett program,

som knyter an till den litterära tidskriften "Quo Vadis", som 1948 startade i Göteborg, och som enligt Alf Ahlberg ville levandegöra "ett rikt arv av livsvisdom" för att vara ett hjälpmedel i humanitetens kamp mot krig och förstörelse.

- 14.00 **Eva Norberg** (1915-2004), som fick Dan Andersson-priset 1999, presenteras av Kersti Berg.
14.30 Kaffe
15.00 Föredrag "Träd i **Harry Martinsons** och **Werner Aspenströms** diktning" av Bengt af Klintberg, ledamot av Werner Aspenströms sällskapets styrelse.
15.45 Promenad i Brunnsviks folkhögskolas natursköna omgivning intill sjön Väsman.

Bokförsäljning hela dagen: Sällskapets årsböcker och annan Martinsonlitteratur

- 18.30 Högtidsmiddag i Brunnsvikshallen. Underhållning av Dan Andersson Sällskapets ordförande Inge Mattsson, som skrivit texter och musik till "Blekingevisor. En bukett visor om vårt vackra landskap", bl a Harry Martinsons *Längtan till Alltidhult*.

Söndagen den 8 maj

- 7.30 Frukost på Brunnsviks folkhögskola
8.30 Utflykt i författares spår omkring sjön Väsman med Siv Andersson, Dan Andersson Sällskapets tidigare sekreterare, som guide. Besök vid Vikasgården, Skattlösberg, Luossa, Lyvikskyrkogårdens diktargravar samt Dan Andersson Museum, Ludvika. Kl. 16 vid Resecentrum /SJ, varefter bussen går åter till Brunnsvik. Förmiddagskaffe och lunch ingår i utflyktsprogrammet.

*Årshögtiden arrangeras i samarbete med
Brunnsviks folkhögskola*

Anmälan till årshögtiden

skickas in **senast den 19 april** till Harry Martinson-sällskapet, c/o Jämshögs folkhögskola, Kulltorpsvägen 2, 293 72 Jämshög.
Fax: 0454-492 41. E-post: info@jamshog.org
Använd blanketten som finns i detta utskick med Doris eller på vår hemsida www.harrymartinson.org

Att kunskap är en blå naivitet

Detta är rubriken på en essä som Kristin Olsoni publicerade i Hufvudstadsbladet den 19 oktober 2010 inför Aniarapremiärerna i Helsingfors och Stockholm. Vi återger här en förkortad version av essän. (Kristin och maken Martin Kurtén bodde som stipendiater i Alltidhults skola sommaren 2010).

Det har gått över femtio år sedan Harry Martinson gjorde sensation med sitt rymdepos Aniara, ”en revy om människan i tid och rum”. Underrubriken pekar både på tankedjupet och på det ställvis ironiskt kabarélätta språket. Själv kallar sig författaren anspråkslöst för en rapportör från sin tid. Vilken var då tiden? Spjälkt itu av bomberna över Hiroshima och Nagasaki, av de två politiska maktblocken, av kapprustningen. Och en mental uppspjälkning mellan skräck och fascination inför vetenskapens upptäckter. När goldondern Aniara med sina 8 000 passagerare på väg mot Mars från vår strålningssmittade planet hamnar ur sin bana och döms till mållös färd i ändlös rymd är läsaren förtrogen med både strålningsfaran och möjliga rymderövringar. Aniara är kittlande science fiction och ångestfyllt Kassandrarop. Martinsons innovativa språk firar triumfer i föreningen av fantasi och teknisk trovärdighet. Trovärdig är tyvärr också skildringen av den mänskliga grymhet som består i tid och rum och bara glimtvis kan lindras av barmhärtighet, hejdas i besinning...

På ytplanet science fiction har Aniara karakteriserats som vision, varning, allegori, dystopi och rekviem. Själv sade Martinson inför utgivningen att hans avsikt varit att vända intresset till jorden. ”Vi lever kanske i Paradiset, men vi förvaltar inte Paradiset”

Jag bodde i paradiset ett par veckor denna sommar. Närmare bestämt i det Alltidhult där Harry Martinson kämpade igenom ett av sina år som utauktionerat sockenbarn. Samma Alltidhult där han i det vuxna minnet drömmer om dungarna och ljuset i bokskogens lövverk.

I en tystnad man annars bara drömmer om lyssnar jag till Blekinges universella författare.

Kväll i inlandet

Tyst gåtan speglas. Den spinner afton
i stillnad säv.
Här finns en skirhet som ingen märker
i gräsets väv.

Tyst boskap stirrar med gröna ögon.
Den vandrar kvällslugn till vattnet ned.
Och insjön håller till alla munnar
sin jättesked.

(Passad 1946)

Parallellt med den subtila lyriken och en av litteraturhistoriens mest storartade barndomsskildringar, *Nässlororna blommar*, löper en växande civilisationskritik. Den kvitterades tidvis som kverulans men med facit i hand kan vi i dag bara sorgset konstatera att Martinson var före sin tid. Utan att hänge sig åt lättköpt maskinförakt oroar han sig för maskincivilisationens allt farligare obalans. Själv idkar han studier i naturvetenskap och har för en lekman häpnadsväckande insikter. Men hos den som ser det skira, och sköra, i naturens väv följer dubier i fascinationens spår. Efter Hiroshima kretsar Martinsons saktexter framför allt kring ansvarsfrågan. Den rena matematiken som han värderar så högt och besjunger i den kvinnliga piloten Isagels gestalt i *Aniara*, ställs mot livsvärdet. ”Ty vi måste utgå ifrån att det vetenskapliga intresset för gnistors uppträdande i en krutdurk har följder som strålar in i själva livsintresset hos dem som sitter på denna krutdurk.”

Den exakta matematiken är inte exakt ifråga om förutseende. Det mänskliga förnuftet är inte heltäckande. Gåtan kvarstår, i rymden som på insjöns yta.

Vi börjar ana att vår vilsegång
är ännu djupare än först vi trott
att kunskap är en blå naivitet
som ur ett tillmätt mått av tankesynd
fått den idén att Gåtan har struktur.
Vi anar nu att det vi kallar rymd
och glasklarhet kring Aniaras skrov
är ande, evig ande ogripbar
att vi förlorat oss i andens hav.

(Aniara, sång 13)

I en intervju förklarar sig Martinson som konfessionslös välja Gåtan framom Gud. ”Det utesluter inte det heliga. Någoting finns som står över oss, det finns betydelsefullare lagar än dem vi stiftar och i aningen om detta borde vi ansluta våra egna samlevnadslagar till dem.” När naturdikternas och naturessäernas författare talar om samlevnad menar han inte bara människor emellan. Hans gud bor i Doris’ dalar och skändas var gång snikenhetens och bekvämlighetens intressen kör över igelkotten, trampar ner blåklockan, överröstar syrsan. Det vandrar en sorg genom Martinsons leende landskap, i hans friska passadvind. Den sorgen har tagit överhand i *Aniara*. Ändå ser jag inte dikteposet som en vändpunkt utan snarare som en logisk fortsättning - i all sin enastående originalitet. Martinsons diktning var aldrig idyll, men dröjde gärna vid dröm och stämning, kanske på grund av alltför tidig och nära bekantskap med rå verklighet. När diktaren som frivillig deltog i vinterkriget sade han sig försvara de finska skogarnas sus. Han menade det förmodligen både konkret och symboliskt. Skogens sus handlar inte bara om ekologi och ekonomi, det handlar om

något mera svårdefinierbart men för det mänskliga omistligt. Något som Martinson upplevde att det förvaltades bättre i Finland än i Sverige. (Ja, det är länge sedan!)

Gran står tätt invid gran.
De schalar sig samman
håller ett barrbrätte över linneornas klockor.
Lågt fladdrar gräsmottet framåt
med ohörda vingslag.
Här viskar skogen i Norden
sin minsta visa.

(*Tuvor 1973*)

Länge hade jag inte vett att stanna i paradiset. Vetgirigheten drev mig att lämna fåren och friden för antikvariatet i Olofström. Ur det ljuvliga bokdammet snusar jag mig till *Aniara* - på tjuvasjiska. Jag hinner inte uttala mina frågor förrän svaret möter mig i gestalt av Mikael Nydahl, förläggare av bland annat ny rysk litteratur, översättare, och mannen bakom det månghundramila kulturprojekt som den tjuvasjiska utgåvan är en del av. Projektet börjar emellertid i Skåne där en gymnasielärare märkesåret 2004 låter eleverna studera *Aniara* i akt och mening att de ur verket skall skapa eget i text, bild, musik, dans. Nydahl vill dokumentera arbetet i sin tidskrift *Ariel* (numera *Kritiker*) och presenterar det för en av sina författare, Gennadij Ajgi. Denne förnyare av den ryska poesin är egentligen tjuvasj och började skriva på sitt modersmål, ett ålderdomligt turkspråk med inslag av mongoliska och ugriska. Han har vid sidan av sin egen magiska poesi, med rötter i hemlandets folklöre och fransk modernism, arbetat för att lyfta sin bortträngda lilla republik vid Volgas strand in i världens medvetande. Nu vill han medvetandegöra Martinson för unga människor i det rurala landet med urgamla levande riter och traditioner men också med ett förflutet som avses industriort för kemiska stridsmedel. Han kontaktar en översättare och organiserar tillsammans med Nydahl den första skandinavisk-volgensiska poesifestivalen i Tjuvasjien. Och *Aniara* läses i Lebedevgymnasiet i Tjeboksary såväl som i Christian IV:s gymnasium i Kristianstad. Reaktionerna, säger Nydahl, skiljer sig inte mycket från varandra.

Man blir glad när det urmjölkade ordet globalisering återfår ett innehåll.

Man blir skrämmd när en av de svenska gymnasisterna sammanfattar: Vi bor i Aniara.

Hur har Harry Martinsons varning upptagits när unga människor femtio år efter diktens tillkomst upplever visionen som verklighet?

Författaren har tilldelats nobelpriset för ”ett författarskap som fångar dagdroppen och speglar kosmos”, ett författarskap som gett upphov till

otaliga översättningar, biografier och analyser, föredrag, seminarier och föreläsningar. Men Aniaras avtryck i samhällsplaneringen? Dagspolitiken? Nationella och internationella beslutande organ?

Naiva frågor? Naturligtvis, enligt rådande värderingar.

I salen sju är Tankens kartotek.
Rätt klen besökt. Men annars finns där ting
som tål att tänkas många gånger än.
Där står en herre kallad Tankens vän
och ger åt var och en som så behagar
de första grunderna för tankens lagar.
Han visar sorgset på en tankemängd
som kunnat rädda oss om den i tid
fått vara med i odlandet av anden
men som då ande inte var förhanden
i glömskans garderob blev undanhängd.

(*Aniara*, sång 44)

Såg ni Michael Madsens dokumentärfilm om Onkalo, världens första permanenta slutförvaringsstation för kärnavfall? Graniten skall skydda allt levande från den dödliga strålningen i 100.000 år, har man tänkt.

Jag vet inte om det ingår en grundkurs i etik i ekonom- och ingenjörutbildningen i vårt land. *Aniara* kunde liksom Georg Henrik von Wrights *Myten om framsteget* vara en vägvisare till tankens kartotek. Den diskussion filosofen von Wright för i sin kombination av vetenskapsman och samhällsdebattör står förbluffande nära Martinsons poetiska vision. Vilket naturligtvis inte betyder att vi ska förminska *Aniara* till programdikt; det vore att beröva oss skogens sus.

Kristin Olsoni

Fotnoter för vetgiriga:

1. Av Gennadij Ajgi (1934-2006) har på svenska utkommit *Tystnad, snö; Bugning för sången; Veronikas häfte och andra dikter*. Därtill en tjuvasjisk antologi, *Fältens ögon*.
2. Antikvariatet i Olofström drivs av bokhandlaren, ornitologen och martinsonaktivisten Johnny Karlsson.

Aniara år 2010

När vi i Harry Martinson-sällskapet ser tillbaka på året som gått kan vi alldeles särskilt glädjas åt att diktverket *Aniara*, en revy om människan i tid och rum från 1956, har spelats på inte mindre än tre scener i Stockholm. *Aniara* har dessutom satts upp i Helsingfors av en ung ensemble, Teater90°.

Klara Soppteaters föreställning *Aniara* spelades för 27:e året i rad i Helge Skoogs och Gunnar Edanders kortversion. Och denna omtyckta föreställning fortsätter även 2011. Kontakta Stadsteatern och hör när nästa framträdande blir. Det brukar vara fullsatt!

Turteatern i Kärrtorp, södra Stockholm, startade spelåret i våras med en Aniaraföreställning som inspirerats av Harry Martinsons rymdepos. Turteatern har särskilt producerat en scenkonst som vänder sig till barn och vuxna där den konstnärliga upplevelsen står i centrum.

Aniara har inletts med samtal i Rymdbaren före föreställningen och där har besökare kunnat möta ”präster, moralfilosofier och rymdforskare” för öppna temasamtal om vad det skulle innebära för mänskligheten att ”tvingas evakuera jorden”, ”framtidens liv i rymden”, ”svensk kärnkraft och svenska kärnvapen”. Ett 45 minuters miniseminarium i dialog med publiken innan man gått ombord på *Aniara*!

Den 16 december var det astronomen Lars Nordh från Stockholms Universitet, enhetschef för forskningsenheten på Rymdstyrelsen och ordförande inom Europeiska Rymdorganet ESA som svarade på frågor från publiken med skådespelerskan Carina Ehrenholm som moderator. Lennart Nordh såg nyfikenheten hos forskaren som drivkraften, som även utan enorma ekonomiska resurser skulle fortsätta att ställa frågor. Det skulle hjälpa oss att dra nytta av forskningen både på jorden och i rymden. Han var säker på att människan skulle komma att nå Mars och att återvända till jorden inom en inte alltför lång tid. Men stora problem måste lösas. Tyngdlösheten är en svår påfrestning på musklerna.

Partikelstrålningen är en annan mycket besvärlig fråga. Man behöver skapa en miljö med atmosfär och växthus för att kunna odla det man behöver. Kina och Indien är i dag stora när det gäller rymdforskningen men Lennart Nordh tillstod att det ingen planet finns som går upp mot jorden.

Aniara som skapats av Turteatern och som spelades av Carina Ehrenholm, Erik Holmström, Jesper Feldt och tekniker Daniel Vergerfors ställer frågorna: Hur kunde kärnkraften förvandlas från hot till gyllene lösning? Har tiden börjat närma sig för jordens undergång? Finns det liv på andra planeter?

Skolklasser som sett föreställningen sedan vårens premiär har varit väldigt positiva och många spännande samtal har skett efteråt i dialog med publiken.

Om jordens undergång, miljöförstöring varit teman i Turteaterns *Aniara* med inriktning på teaterupplevelser för barn så slår **Stockholms**

Stadsteater på stort med Lars Rudolfssons uppsättning av *Aniara* lagom till den egna teaterns 50-årsjubileum. Höstens föreställningar såldes ut redan tidigt i oktober så Stadsteatern har bestämt att ta upp föreställningen igen 2012.

Stora scenen bjuder på en mäktig rymdresa där vi välkomnas in i Sören Brunnes scenografi. Föreställningen ger en mycket stark upplevelse, den talade texten dominerar och Helen Sjöholms blinda poetissa är bara en av skönt sjungande skådespelare. Musiken är gjord av Andreas Kleerup i samarbete med Carl Bagge. För stråk- och körarrangemang står Carl Bagge. En alltigenom fantastisk föreställning där tjugotvå mycket skickliga skådespelare ger Harry Martinsons text det välförtjänta huvudnumret. En lysande uppsättning!

Den tredje av årets Aniarauppsättningar gav **Teater90°** i Helsingfors. I Kabelbrukens ”råa” källarlokal gavs en tolkning av *Aniara* av en ung teatergrupp, där texten var med men där de även lagt till egen musik av Markus Fagerudd och arbetsgruppen. Iscensättningen gjordes av Aleksis Meaney och arbetsgruppen och på scenen stod Maria Ahlroth, Agnes Kaszas, Edith Holmström, Robert Kock, Peter Kanevara och Maria Udd. Producenten Annina Blom och gruppen har stått för en spännande föreställning som det skulle vara roligt att se även i Sverige!

Lena Havland-Erlandson

Succéseminarium om Aniara

I höstas rådde Aniarafeber i Stockholm. Alla biljetter var slutsålda året ut och recensionerna var genomgående positiva. När HMS' Stockholmsgrupp anordnade seminarium den 30 oktober i Sandlersalen på ABF-huset behövdes det extra stolar för den stora publiken. Göran Bäckstrand, som ledde seminariet, hade fått jobba hårt för att få ihop den perfekta panelen. Sena återbud gjorde att ingen regissör fanns med, men det kompenseras mer än väl av den sakkunskap som fanns på plats. Ur Stadsteaterns ensemble deltog Miman Claire Wikholm och Rymdmatrosen Sven Wollter. Professor Johan Stenström från Lund och författaren Agneta Pleijel svarade för den litterära sakkunskapen. Ulf Danielsson, professor i teoretisk fysik, är expert på såväl rymden som *Aniara*.

Få seminarier har kunnat glädja sig åt en så väl samspelande panel. Passningarna och de individuella prestationerna hade hedrat Barcelona eller Arsenal. Ulf Danielsson inledde med att kritisera en lång artikel i Dagens Nyheter för ett ointresse att ta till sig naturvetenskapens hemligheter och

i stället koppla till TV-serien ”Mad men”. Det är ingen stjärnsång Martinson ägnar sig åt utan en förmedling av universums hemligheter. Agneta Pleijel underströk att det inte är en deckarintrig. Martinson hade ju goda kunskaper om stjärnhimlens mysterier och lyfter Aniara till diktens rymder i god samklang med astronomiska fakta. Ulf Danielsson hade kommit till insikt om att Aniaras sånger hjälpt honom också i forskningsarbetet. Johan Stenström påminde om hur författaren läst upp strof efter strof ur det som skulle bli Aniara liggande på en soffa nästan som under hypnos, dikterande för hustrun.

Agneta Pleijel underströk den rytm som finns i diktverket och som Stadsteaterns skådespelare tar väl vara på. Musiken och sångerna bidrar i hög grad till att den rätta pulsen finns. Miman Claire Wikholm fick frågor om hon förstod allting i Aniara. Hon svarade nej och poängterade att det gällde att ta emot det man ville och kunde. ”Skit i att förstå! Ta emot det du vill och kan” var hennes sammanfattning. Hur uttalet skulle vara av nyskapade rymdord var inte glasklart. Skådespelarna hade valt det alternativ som var *vackrast*. ”Det är ju dikt för faen”, sa Sven Wollter, som såg *resan* som ett centralt motiv: sjömannen, luffaren, rymdresenären. Han hade själv fastnat för ”inre resors oupptäckta öar”, medan Claire Wikholm framför allt såg Miman som TRÖSTEN. Agneta Pleijel valde uttrycket ”inre livsresa” och fann likhet med ett mentalt tillstånd, som också Stig Dagerman skildrat.

Båda skådespelarna berömde Lars Rudolfssons regi och Kleerups musik. Claire Wikholm sammanfattade en stark upplevelse så här: ”Jag får frossbrytningar när Helen Sjöholm sjunger!” Det var en mycket nöjd publik, som fick tillfälle att ställa frågor och samtala med panelen. Möjligheten att få se en kortversion av Aniara i Gunnar Edanders och Helge Skoogs version på Klara Soppsteater lyftes fram.

Avslutningsvis tackades Göran Bäckstrand för sina insatser i samband med dagens seminarium men också för ett outtröttligt arbete under många år i Stockholm och för att den nyligen utkomna antologin *Chickweed Wintergreen* med Harry Martinsons poesi översatt till engelska knappast kunnat förverkligas utan hans medverkan.

Ingemar Sallnäs

Nyheter från Stockholms horisont

I flera decennier har vårt Sällskap kunnat glädja oss åt ett initiativ av en tidig och mycket trogen medlem. Gun Ursing gjorde på 1980-talet ett urval av Harry Martinsons lyrik och Vekerum förlag gav ut ett blått häfte i fickformat. 2002 kom häftet ut i en andra, reviderad upplaga. Under jubileumsåret blev häftet väl spritt över hela Sverige och en tredje upplaga har tryckts 2005. Gun satte priset till 10 kronor som förblivit detsamma i alla år för att just ha häftet som ett visitkort med adresser, telefonnummer och idag e-postadress till vårt sekretariat.

Gun Ursings initiativ sprider sig nu till systersällskap. Sonja Åkesson Sällskapet har sedan några år ett liknande gult häfte ”Sonja Åkesson - Åkej! Jag har en annan rytm” och Årstasällskapet för Fredrika Bremer-studier ger sina nya medlemmar sin ”lilla rosa” - Ett år hos Fredrika Bremer. Men Gun Ursings titel på HM-sällskapets häfte är oslagbart - Harry Martinson - den nödvändige!

En annan trogen medlem är Gunnar Fredriksson, som i flera decennier i samband med sina regelbundna promenader längs Årstaviken ur minnet har läst Martinsons dikter för alla de Söderbor han möter. I höstas fyllde han 90 år. Då fick han en hälsning från Helen Sjöholm, som mött Gunnar några månader, innan hon började repetera Aniara på Stadsteatern som den blinda poetissan. Hon skrev följande rader till hans 90-årsfest, som ägde rum några dagar före hennes premiär:

Längs Årstavikens stränder jag gick mig ut att gå
och döm om min förvåning när jag där träffa på
en spänstig, vig och solig man - full av energi
som gärna dela' med sig av sin inre poesi
Han läste Harry Martinson; han gav mig dikter tvenne
det var ett härligt möte som har stannat i mitt minne!

Harry Martinsons författarskap är en del av Stockholms litterära historia. Jag har länge föreslagit att det borde sättas upp en litterär skylt på lämplig plats och att en av alla våra gator skulle få hans namn. Den litterära skylten kom så småningom upp i samarbete med Stockholms hamnar. I stadsdelen Kristineberg på Kungsholmen finns nu också sedan 2010 Harry Martinsons gata. Parallellt med denna finns Pär Lagerkvists och Eyvind Johnsons gata. Inte långt därifrån ligger Moa Martinsons torg och i kvarteren runt omkring finns flera svenska klassiska författare representerade. Litterära skyltar och gatunamn är ett av många sätt att värna om våra författare, att deras verk lever och möter nya generationer läsare.

Göran Bäckstrand

Två Aniara-konstnärer

Alltsedan Aniaras tillkomst 1956 har detta diktepos inspirerat en rad olika konstnärer. **Albert Johansson** (1926 – 1998) var en av dem som identifierade sig med Harry Martinson och delade hans syn på en teknokratisk utveckling som kan innebära att jorden förstörs. Hans omfattande Aniarasvit visades på Konstakademien 1961 och blev mycket uppskattad. Ett slags slutpunkt och sammanfattning av Johanssons Aniara-period är det märkliga ”Aniara-arkivet” (1963) där hans skisser till Aniarasviten satts samman till en stor runstensliknande kvadrat. En del av tavlorna i Aniarasviten finns på Västerbottens museum i Umeå och kommer att ställas ut där 2012.

”En ödlig dystopi men också en hyllning till människan och ett stort konstnärsskap.” Så sammanfattade Katarina Östholm i Örnsköldsviks Allehanda den utställning som pågick på galleri Arton99 i Sollefteå i december 2010. **Torkel Dahlstedt** (1942 -) visade där datagrafik på temat Aniara. Utställningen var ett urval ur en omfattande grafisk serie, Hommage à Harry Martinson. Östholm avslutade sin recension på följande sätt: ”Många av konstverken har formats direkt utifrån några rader ur Aniara; dessa finns då bifogade på små lappar intill bilderna. Att tolka Aniara är något som Torkel Dahlstedt funderat på i många år. – Det är ju en enorm utmaning, att sätta bild på detta fantastiska verk. Men för mig är konst att föra goda traditioner vidare – och om bara en enda människa upptäcker Aniara tack vare detta har jag nått framgång!”

Ett antal gymnasieskolor

har fått gratis medlemskap i Harry Martinson-sällskapet 2010 – 2011. Vi har vänt oss till intresserade lärare på dessa skolor och uppmuntrat dem att aktualisera Harry Martinsons texter i sin undervisning. Ni som får våra utskick är välkomna att höra av er med frågor och synpunkter till Åke Widfeldt, ake.widfeldt@telia.com , tel. 0325-70732.

Klockriketeatern i Helsingfors

kan i år fira 20-årsjubileum. Inte som institution men som idé. Det var nämligen i november 1991 som Kristin Olsonis dramatisering av Vägen till Klockrike hade premiär. Kristin hade redan året innan samlat en entusiastisk grupp skådespelare för att dramatisera och improvisera kring Harry Martinsons roman. Med i gruppen var Martin Kurtén som dessutom var professor vid Teaterhögskolan vid denna tid. Detta blev startskottet för Klockriketeatern som sedan kunde etablera sig som kontinuerligt arbetande teater 1994. När vi i Harry Martinson-sällskapet framförde våra 20-årsgratulationer till Kristin svarade hon bl a så här:

”Taoismen, och i synnerhet Martinsons tolkning av den, hör till det angelägnaste att föra ut till dagens stressade fladdrare. - Ja, Martinson delade ju också mänskligheten i ”fladdrare” och ”fastspikare” - något som jag ser ständigt bekräftat. Vi har levat några decennier av rotlöst och mållöst fladdrande och nu ser man fastspikarna samla skarorna och verktygen... Jag är väldigt pessimistisk men finner ljusglimtar. Martinson-möten, både med ord och med människor, är alltid sådana, till och med när ljuset skuggas av sorg.”

Juho från Finland sätter upp Aniara på teckenspråk i München

Dövstumme Juho Saarinen har just kommit tillbaka till Finland från en resa till Deutsches Gehörlosen-Theater i München. Där har han presenterat idén om att sätta upp Harry Martinsons Aniara på teckenspråk. Teaterledningen har godkänt idén och pjäsen kommer att visas år 2012. Denna nyhet har förmedlats av Hannele Rabb som bl a sysslar med produktion av teckenmaterial, främst i form av barnböcker. Ännu ett bevis på att Aniara sprids till allt fler grupper i olika länder!

Med Vagnen till Jonsered

Så kom Harry Martinson med *Vagnen* tillbaka till Jonsered, där han en gång stannat på stationen och som blivit en viktig del i hans liv.

Seminarier ”mitt skal och mitt snigelhus”, som hölls på Jonsered Herrgård exakt 50 år efter att diktsamlingen *Vagnen* utkom den 17 november 1960, samlade ett 20-tal deltagare. Efter moderatorn **Anders Francks** inledning följde kommentarer och analyser med *Vagnen* som utgångspunkt. Anders Franck representerar Göteborgs Universitet och är ansvarig för kulturprogrammen på Jonsered Herrgård, någon mil öster om Göteborg. ”En bil går alltid i galoscher... knappast är den såld förrän reklamen ser efter den med förakt”. Harry Martinson-sällskapets ordförande **Åke Widfeldt** gav anslaget för seminariet i sin ingress där han bl a läste *Tidens vagn* ur Gräsen i Thule, och berättade om hur Martinson, efter *Vagnens* kyliga mottagande, blev mycket nedstämd och kände att han skrev ”i katakomberna”.

Därefter talade frilansskribenten och litteraturkritikern **Paulina Helgeson**, ”I takt med tiden” – om reaktionerna på och recensionerna av *Vagnen* då det begav sig. Efter att Martinson upplevt decennier av litterära framgångar och erkänsla, som kulminerade 1956 då Aniara av alla höjdes till skyarna kom så *Vagnen* som en vattendelare fyra år senare. Paulina har hittat frapperande exempel på hur 60-talets utvecklingsoptimism och tilltro till maskinen, och bilen, i västvärlden, låg bakom många kritikers kyliga syn på och oförstånd inför Martinsons skepticism inför framtiden och sakernas tillstånd. Alla var dock inte massivt negativa. De äldre kritikerna, t ex Artur Lundkvist och Stig Carlsson, var mera solidariska till Martinsons hållning. Dock ledde kritiken till att Martinson kom att anses som gnälligt konservativ, trots att han varit en viktig del i det litterära avantgardet. Folke Isaksson som tidigare beundrat Martinson skrev en bitande kritik om hur Martinson romantiserade minnet. Hur Martinson blivit moralist, en olustig medelålders bakåtsträvare. Tiden var inte mogen för att ta till sig budskapet i den formen. Det låg alltför nära. Några kritiker ansåg att hans lyriska språk utarmats.

”Tekniken som världsfrälsare – vad skulle Harry sagt” var biologen och författaren **Stefan Edmans** rubrik. Hans far Gunnar var god vän med Martinson och hade en gång erbjudit Harry bilskjuts men denne vägrade att åka bil. Han skrev just då *Vagnen*. Stefan talade mycket initierat om vår rörlighet som förändrats enormt på 50 år. Från 1955 -1960 ökade antalet bilar tre gånger! Brådskan, isoleringen i bilen – snigelhuset, bristen på tid för eftertanke, olycksriskerna bekymrade Martinson. Bilen som då

representerade frihet var farlig att attackera, trots att allt fler kritiska röster höjdes runt om i världen, inte minst i USA. ”Vi är både teknikens herre och slav”. Hur skulle Martinson sett på nutidsmänniskans allt större behov av att ständigt vara on line? Hade han tvivlat på att dagens goda teknik, skulle kunna uppväga den skadliga? Eller argumenterat för en oekonomisk tillväxt? Man kan anta det. ”Dröm gärna, men helst vad tiden inte vill. Var otidsenlig.”

Frida Karlge, som arbetar för Göteborgs stad, hade valt rubriken ”Inte bara trams”. Fridas släkt hade varit bilhandlare sedan 1920. Hon har många ljusa minnen från sin barndom i den miljön, av pappans Pontiac, och av bilar över huvud taget. Men sedan hon gick ut Chalmers för tio år sedan har hon varje dag arbetat på att minska bilismen. Hon talade om hållbar utveckling, som blivit en allt större exportvara. Men också om att bilismens nackdelar är svårare att tydliggöra. Att medverka till att skapa en hållbar rörlighet i Göteborgsregionen hör till Frida Karlges arbetsuppgifter. Hon talade mycket om kollektivtrafiken. Vilken plats får bilen ta? Därav den Göteborgsvitsiga rubriken ”Inte bara trams”. Deltagarna fick en klar, informativ och optimistisk bild av ett bättre trafiksamhälle. Dessutom ställdes frågan: Gör bilen dig fri, eller gör du bara som alla andra? Frida som först på senare tid läst Martinson exemplifierade utmärkt väl sina tankar med dikterna *Minnenas avsked* och *Natur och människa* och avslutade med *Lätt frihet*. ”Den bästa friheten är bara vind...”

Skådespelaren **Henric Holmberg** berättade om hur det är att läsa Harry Martinsons texter. Speciellt hade han fångats av vokalernas betydelse i inte minst i diktsamlingen *Vagnen*. Vokalklangen ger ett slags högstämdhet vid uppläsningen. Martinson kombinerar klang och innehåll och uppnår därmed ett slags folklighet.

Emin Tengström från Göteborgs Universitet talade om ”Världsresenären som blev kritiker av bilismen” och hade som utgångspunkt sin bok *Bilen och människan i svensk prosa och poesi*. Strindberg t ex nämner inte bilen alls, medan Heidenstam var bilburen liksom Gunnar Ekelöf och Jan Myrdal vilka hyllade bilen. Dagerman som i sitt beställningsverk, *Att döda ett barn*, är starkt kritisk, var själv hängiven bilist. Och Sven Fagerberg skriver att ”Trafikdöden är den moderna människans rituella människooffer på utvecklingens altare”. Martinson som världsresenär lovsjunger rörligheten, men hans upplevelser av finska vinterkriget är en vändpunkt för honom. I *Verklighet till döds*, 1940, skrev han ”... nu satt de som erbarmliga ynkliga bilägare någonstans i en tingbelastad tomhet utan botten, med en med otrolig snabbhet tillägnad förmåga att hetsa sig själva framåt i tid och rum.” Var Martinson miljöengagerad? Bara vid några tillfällen visar han det, menade Tengström. Martinson var mer intresserad

av hur bilen påverkade människan. Nota bene: socialdemokraterna talade inför valet 1956 t o m om att "...bilismen är det viktigaste steget i demokratiseringsprocessen". Att just han, en älskad poet, talade om olycksrisker med kulturföremålet bilen tog extra hårt på människorna. Emin Tengstöm gör i sin bok gällande att p g a att Martinson var klarsyntare än de flesta kommer man i framtiden att återvända till och referera till Vagnen.

Med den provocerande rubriken "Att erövra fossilsamhällets bastion inifrån" talade sedan **Lars Henriksson** som i flera decennier arbetat inom biltillverkningen på Volvo. Han inledde med reflektioner om friheten i bilen, barndomsminnen, utflykter. Om känslan av individualism bakom ratten i det massproducerade fordonet. Henriksson har i sin bok *Slutkört* (publiceras på Ordfront i mars 2011) många synpunkter på bilen och ställer den kontroversiella frågan: Varför ställer vi inte snarast om bilindustrin? Problemet är att världen sällan styrs av förnuftet, som saknar tänder i den ojämna kampen mot intresset, som alltid vinner. Lars Henriksson gav skrämmande och talande vittnesmål om de stora pengar som styr oljeindustrin och bilindustrin, och därmed våra liv. Det ansiktslösa kapitalets röst ser bara till nya utmanande marknader. Men, bilen har ingen framtid, säger Henriksson, därför måste en kollektiv insats göras från industrins medarbetare själva att ställa om i tid för att befria bilen från dess eget största hot mot sig själv: bilen. Att skapa en framtid för oss själva och våra barn, att på lång sikt vara med om att rädda vad som räddas kan av världen – detta är vad Henriksson har på sin önskelista.

Rolf Ekman, professor emeritus och forskare i hjärnans kemi vid Göteborgs universitet, hade valt rubriken "Från vagnen till DNA". Om vi hade haft samma hjärna som de första människorna hade vi inte suttit här idag utan i grottor, utan bil. Hjärnan förändras ständigt. Miljön påverkar hjärnan, hur vi tänker och hur vi skall handskas med tankar. Nya genetiska anpassningar har upptäckts inom epigenetiken. Bilen är en artefakt. Martinson, en av våra största visionärer, säger redan i Doriderna att miljön är viktig för vårt DNA. Är det möjligt för oss att aktivt skapa tankar som gör att vi förstår att vårda den inre vagnen, och bygga där, i stället för yttre tekniska lösningar?

"Martinsonambassadören" **Martin Bagge** avslutade det intressanta seminariet med att sjunga sin vackra tonsättning av dikten "Till Isagel" ur Vagnen.

Jonsreds Herrgård, vilken vitterhetens oas och källa till stimulans! Vilken skön färd, att en hel dag få åka med den 50-åriga Vagnen på slingriga vägar, i uppförsbackar och genom risig skog av kritik och

Trubadur Martin Bagge och Rolf Ekman

misstolkningar, fram till en ljus öppen äng, där vi nu ser att Martinson med sin diktning, nu aktuellare än någonsin, längtar efter en livskvalitet som alla innerst inne vill ha, där den nya Vagnen skulle kunna bli ett tidlöst alternativt fordon.

TEXT OCH FOTO: Leif Olsson, dramatiker och översättare som fö presenterade Martinson och läste Aniana vid poesifestivalen Seetaler Poesiesommer i Schweiz, 2010. leifol@yahoo.com .

Ett utförligare referat av seminariet finns på vår hemsida, www.harrymartinson.org .

Harry Martinson-sällskapet - Aktuellt 2011

- Årshögtid på Brunnsviks folkhögskola, Ludvika 6 - 8 maj (se sid. 14 - 15)
- Näselfrossa i Olofströms kommun 26 juni - 3 juli
- Harry Martinson-sällskapet medverkar i kulturveckan i Sunne 7 - 14 augusti.
- Bokmässan i Göteborg 22 - 25 september. Vi hoppas då kunna presentera en nyutgåva av diktsamlingen *Tuvor*.
- 23 oktober: Nebbeboda Akademi i Nebbeboda skola, Olofström.
Tema: Översättningar.
- Se även vår hemsida www.harrymartinson.org som uppdateras regelbundet. Där presenteras bl a de arrangemang som Stockholmsgruppen genomför.
- Medlemsavgiften för 2011 är 200 kr och 50 kr för familjemedlem.
Beloppet sätts in på vårt bankgiro 5662-5890. *Vi ber er vänligen att komma ihåg att uppge namn och adress i samband med inbetalningen. Om namnet saknas finns det ingen möjlighet för oss att ta reda på vem som betalat avgiften.*

Doris

är Harry Martinson-sällskapets medlemstidskrift.
Utkommer två gånger om året, vår och höst.

Bidrag sänds till:

Åke Widfeldt, Trestegsvägen 8, 514 31 Tranemo

E-post: ake.widfeldt@telia.com

Redaktör för detta nummer: Åke Widfeldt.

Doris produceras hos Pernillas Grafiska i Blekinge AB i Mörrum.

Kansli:

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

c/o Jämshögs folkhögskola, Kulltorpsvägen 2, 293 72 Jämshög

Tel. 0454-463 40. Fax 0454-492 41

info@jamshog.org

bg 5662-5890

Hemsida: www.harrymartinson.org

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPETS
STOCKHOLMSGRUPP

Kontaktperson: Göran Bäckstrand

E-post: goran.backstrand@sobernet.nu

Tel. 08-766 40 05; 073/441 25 86